

SPOLEČNOST

Rodina není mýtus

[January 22, 2019](#) [A.K.](#) [0 Comments](#) [biologická vazba](#), [matka](#), [náhradní rodinná péče](#), [otec](#), [preverbální vazba](#), [rodičovství](#), [sociální porod na prahu dospělosti](#), [tradiční rodina](#)

Ludmila Trapková

[Česká Pozice – Lidovky](#)

[titulní ilustrace: Rodina, (c) Richard Cortés]

Ještě před několika desetiletími každý věděl a zažil, co je rodina, v současnosti se však pro ni používají pojmy tradiční, konzervativní, liberální, přirozená, biologická, vlastní, nevlastní, složená, jednopohlavní, úplná či neúplná. Málokdo se však ptá: Jsou všechny tyto podoby rodin pro dítě stejně užitečné?

Jak vznikl mýtus o ideální rodině a kdo a proč ho v nás stále živí? Zeptala se jedna novinářka. Zareagovala jsem prudce. Mýtus? Jak tomu mám rozumět? Copak narození dítěte z gamet, vajíčka a spermie, které pocházejí z muže a ženy, ze samce a samice, je mýtus? To, že se ještě žádné dítě nenarodilo ze dvou vajíček, dvou spermií nebo ze vzduchu, je mýtus?

Kdo něco ví o neonatologii a vývojové psychologii dítěte, pak také ví, že spojení matky a dítěte nekončí porodem, ale pokračuje i po něm a že bez vlivu otce je výchova jen poloviční. Následně jsem si však uvědomila, že novinářka možná nechtěla tvrdit, že rodina je mýtus, ale zeptat se, zda existuje ideální rodina, když se víc než 50 procent manželství rozvádí.

Omyl v dobré víře

Ideály existují, abychom se k nim více nebo méně blížili. Slouží k orientaci, zda nebloudíme. Podle všech znalostí v psychologii je pro dítě ideální, aby ho přivedli na svět a vychovávali dva milující se vlastní rodiče, kteří mu pořídí i sourozence ke každodennímu nácvičku života ve vrstevnické skupině. Vedle toho v Evropě existuje Úmluva o právech dítěte z roku 1989, kterou ratifikovala i naše republika v roce 1991. Takže máme i právní ideál.

Ten někdy nelze zcela naplnit, důležité však je připustit, že další varianty jsou náhradní, pokud se v původních vztazích něco nedaří. Náhradní řešení není ideální, ale může být vzhledem k původní neúnosné situaci velmi dobré. O náhradní rodinné péči, která je u nás kvalitní, však stále panuje omyl v dobré víře, že když se potlačí vrozené vztahy, lze je pominout a nehrají žádnou roli. Hrají. Čím víc děláme, že nejsou, tím více škody můžeme napáchat.

Rodina vzniká tam, kde se rodí. Biologická vazba s matkou se po porodu obohacuje o psychosociální vrstvu vývoje. Biologická a preverbální vazba se však neruší, ale košťatí. Jako vše živé se původní, vrozené, neustále diferencuje, zdokonaluje do nejmenších jemností. Do nástupu do školy, za pouhých šest let, je dítě natolik psychicky rozvinuté na vědomé i nevědomé úrovni a má tolik sociálních zkušeností, že se obejde bez rodičů polovinu dne.

Zákonitosti vývoje

Vztah matky a dítěte se totiž brzy obohacuje o rodičí se uvědomovaný vztah s otcem, který je v separačním procesu dítěte od matky „kontinuálním porodníkem“ a mostem do světa. Dyadický vztah se mění v triadický a každý v tomto trojúhelníku má vývojové úkoly. Vzniká organismus na vyšší úrovni, který se vyvíjí jako celek podobně jako jednotlivého organismu. Nejde jej krájet na části bez následků.

Dluhy v tomto směru se táhnou přes generace a vynucují si dodatečné doplnění, jak popsal německo-americký psycholog Erik Homburger Erikson (1902–1994). Jde o zázračný a křehký proces, který lze snadno poškodit. Mnoho dospělých neví, o čem je řeč. Zákonitosti vývoje dítěte si nevymysleli svévolní psychologové, ale objevovali je systematickým pozorováním a zaznamenáváním.

Separaci proces postupuje celým dětstvím. V nejlepším případě, a pokud není násilně přerušena, končí takzvaným sociálním porodem na prahu dospělosti. Z dítěte vyroste samostatný jedinec, který je připraven fyzicky, psychicky i společensky založit zdravou rodinu, uživit ji bez „mamahotelu“ a předávat „konto zásluh“ rodu, jak popsal předávání životních sil maďarsko-americký rodinný terapeut Ivan Boszormenyi-Nagy (1920–2007).

Žádná samozřejmost

Pojem rodina se problematizuje. Lidé si začali klást otázku ještě před několika desetiletími zbytečnou. Každý věděl a zažil, co je rodina. Dnes to stejná samozřejmost není. Ti, kdo dosud mají přirozenou rodinu s vrozenými vztahy dětí a rodičů, udiveně přihlížejí, jakým seskupením dospělých a dětí se říká rodina a někteří z nich si myslí, proč ne? Pokoušejí se orientovat ve zmatku i v pojmech. Akademičtí odborníci hledají definici rodiny a přou se o nejdůležitější pojem.

Aktivita se ujímají menšiny, které usilují o prorazení své neobvyklé varianty jako normální. Hledají společenské uznání. Používají se pojmy tradiční, konzervativní, liberální, přirozená, biologická, vlastní, nevlastní, složená, jednopohlavní, úplná či neúplná. Málokdo se však ptá: Jsou všechny tyto podoby rodin pro dítě stejně užitečné? Nejčastěji si kladně odpovídají, nebo dokonce agresivně tvrdí, že jimž se založení a udržení přirozené rodiny nepodařilo a žijí v některé z náhradních variant, nebo je dokonce střídají.

Český světoznámý dětský psycholog Zdeněk Matějček (1922–2004) se spolupracovníky výzkumem doložili, že zhruba polovina dětí z dětských poválečných domovů se v životě docela dobře uplatnila a statisticky se významně nelišila od ostatní populace. Ale co ta

druhá polovina? Co nás nezabije, to nás posílí a děti hodně vydrží. Ale ne všechny a každé má limit, za kterým se jeho organismus začne bránit a stávkovat.

Spíše zájmy dospělých

Neznám dítě, které by si nepřálo, aby jeho rodiče zůstali spolu celý jeho život. Pokud jde o dítě nezralé a tvrdí opak, je to výstražný signál, že v jeho vztahové síti je zle. Většina malých dětí něco takového nevysloví, ale „mluví tělem“ – onemocní somaticky či psychicky nebo zlobí. Tak tomu říkají dospělí, obvykle to je nevědomé volání o pomoc. Pokud se 50 procent rodin rozpadá, není to normální. Hrozí, že celá populace onemocní. Nelze potvrdit, že by všechny varianty rodiny byly pro dítě stejně užitečné.

Existují dobrá náhradní řešení, ale o zájmech dítěte se víc mluví, než že by o ně šlo na prvním místě. V naprosté většině jde především o zájmy dospělých a tiše se předpokládá, že dítě se přizpůsobí. Co mu zbývá, ale za jakou cenu? Výzkumy, jako dělal ve své době Matějčkův tým, chybějí, a ani se s nimi nezačalo.

Současné výzkumy zaznamenávají většinou pouze sociální, nej povrchnější a krátkodobou vrstvu vývoje, nezabývají se hlubinnými psychickými projevy a nevratnými transgeneračními změnami. Bývají to tendenční metodologie, které mají přinést co nejvíc důkazů, že je dané náhradní řešení rovnocenné tradičním (tedy zastaralým), aniž by zkoumaly jejich odvrácenou tvář, nevýhody nebo dokonce trvalé a poškozující následky. Těch vidíme v praxi mnoho.

Stejně jako v minulosti

Se svědectvími rodinných i individuálních psychoterapeutů je potíže, protože jsou vázáni mlčenlivostí, ale doporučuji dokumentární film (Ne)rodič Jany Počtové, která natočila šest případů se souhlasem protagonistů. Jde o reálné příběhy, které známe z ordinací. Každá rodina by se mohla přijít léčit z neuhu, aniž by ji napadlo spojovat potíže s porušenou strukturou rodiny. Ve všech příbězích statečně kompenzují to, co chybí, a vypovídají o tom.

Jednoznačně si svou situaci pochvaluje jen pár, který se rozhodl nemít děti. To je legitimní a poctivé rozhodnutí odevzdávat životní síly světu, nikoli vlastním dětem. Jejich manželství je partnerstvím bez rodičovství. Jsou součástí svých původních rodin, spojili se a nezaložili další generaci. Možná to učiní jejich sourozenci.

Pokud osm procent žen nechce dítě, jak se ve filmu konstatuje, nic podstatného se oproti minulosti nezměnilo. Už v 70. letech měli manželští poradci spočítáno, že je v populaci zhruba deset procent těch, kteří nemají předpoklady k manželství a nezakládají rodiny. Žádný odborník tím nemínil, že jsou horší než druzí. Co například dokázal náš bývalý prezident Václav Havel a jeho první žena Olga, přestože děti neměli.

Obávám se, že statistiky o podobách rodin a náhradních řešeních jsou jen orientační, proto bychom se o ně neměli opírat. Ve společnosti, která dává malý význam tomu, zda jsou rodiče dítěte sezdání, lze takové parametry špatně zachytit. To je otázka pro sociology. Jako rodinní terapeuti však víme, že skladba rodin, a jsou jich už tisíce, se v uplynulých 30 letech výrazně proměnila.

Psychosomatické poruchy

Rodin s rozpadlými hranicemi, které svou strukturu přestavěly v naději, že se jim bude dařit lépe, včetně jednopohlavních, je naprostá většina. Psychosomatickými poruchami dětí (i dospělých) trpí jako na běžícím páse. Ještě nápadnější je, že léčba je úspěšnější, pokud se jim podaří v rodinné terapii přeladit vztahy tak, aby se co nejvíc podobaly zpochybňované tradiční rodině, ve které jsou mateřská a otcovská místa obsazena ženou a mužem v souladu s jejich vrozenými instinkty.

Film (Ne)rodič ukazuje dva příběhy žen bez partnera (a dětí bez otcovské péče). Jsou typické, až to bolí, když si vzpomenu, kolik jsem jich viděla. K dokumentu Jany Počtové jsme uspořádali dva semináře s diskusí, na nichž jsme položili asi 150 účastníkům otázku: Představte si, že jste dítětem a můžete si vybrat. Jakou variantu z oněch šesti natočených

příběhů byste si jako dítě zvolili? V naprosté většině vyhrála varianta rozvedených rodičů s dítětem ve střídavé péči. Není však střídavá péče jako střídavá péče.

Nabízí se mnoho variant originálních uspořádání. Někteří rodiče se dokáží obdivuhodně propracovat k režimu, ve kterém mají sice všichni naloženo, ale dospělí mnohem víc než děti. Považuji to za spravedlivé, a především pro vývoj dítě nejšetrnější. To se stane, když oba přijmou za své a nepopírají schisma, že mají jinde partnerství a rodičovství. Otec z filmu se dokonce dalšího partnerství zatím vzdal. Záleží totiž také na věku dítěte, kdy se tyto zásadní změny dějí. Až bude holčička filmového otce dospělá, může přijít i čas pro jeho nové partnerství.

Domluva rodičů, kteří se rozešli, je však mnohem složitější až nemožná, pokud si stačili hodně ublížit. Nepochybně je k dětem nejohleduplnější, mají-li jeden domov, v němž se střídají rodiče. To je velmi náročné pro dospělé, a především pro jejich kooperaci kolem dětí na jednom území, které bývalo společné. V jejich nových životech se totiž rozvíjejí dvě odlišné kultury – životní styly. Vždyť proto se rozešli.

Kompenzace handicapu

Homoparentální rodiny se mi spíše vyhýbají, i když mají potíže, protože znají mé zkušenosti a úvahy o rodině, o nichž veřejně svědčím a publikuji více než 20 let. Obracejí se však na mne rodiny s homosexuálním nebo transsexuálním jedincem, když se rozhodují o dalším osudu. Svízelné to mají ty, kde nastal u některého z rodičů 'coming out' [přiznání sexuální orientace], když byly děti už na světě, a manželství se proto rozpadá – na popíraný, nebo vědomě utajovaný stav upozorňuje vážný psychosomatický příznak dítěte nebo některého z dospělých.

Přízpusobování nové situaci je obvykle stresující, nebo přímo traumatické. Tehdy je pomoc na místě, aby se nové uspořádání ustavilo co nejšetrněji pro všechny, přičemž z hlediska dětí nejde na prvním místě o sexuální orientaci či identitu – sexuální život patří do partnerství.

Potíž dětí homoparentálních rodičů nespočívá v sexuálním životě jejich rodičů, ale v tom, že na tom jsou podobně jako děti z heterosexuálních jednopohlavních rodin. Chybí hlubinně-psychologická samozřejmost intimní vazby s rodičem druhého pohlaví. Sociální zkušenost nestačí – jako byste se narodili jen s pravou nebo levou rukou. Celý život budete handicap kompenzovat.

Pro mne osobně je hranice tolerance k mnoha rodinným uspořádáním tam, kde se dítěti ještě nepočatému vědomě a předem plánuje život, aniž by ho vychovávali oba vlastní rodiče. Tam nemám o stavění zájmu dospělých na první místo před zájem takto plánovaného dítěte žádnou pochybnost. Ve filmu je nápadná lehkomyšlnost, s níž čtyři homosexuální účastníci zametají pod koberec biologickou podstatu početí, přestože ji silně prožívají. Vynakládají nemalé úsilí, aby to, co cítí, nepřipustili a přesvědčili o tom i diváky.

Vyvažování protichůdných sil

Otázka složených – sešitých – rodin je složitá. Příběh z filmu je však dostatečně ilustrativní. Ve hře jsou dvě matky, tři otcové a tři děti, z nichž jen jedno žije s oběma vlastními rodiči, ostatní mají střídavou péči. V každé rodině jsou vždy dva druhy vztahů, vrozené a získané, které se liší. Do vrozených jsme vrženi, nemůžeme si je vybírat a nelze je zrušit. Lze je nenaplnit, s čímž bývají bolestné potíže kvůli jejich silné vrozené nevědomé složce.

K získaným vztahům přicházíme zvenku, jsou psychosociální a nemají biologické kořeny. Většinou si je můžeme svobodně vybírat i rušit, odhlédnu-li od toho, kdy do nich přivede někdo třetí. Jsou křehčí, snadněji se bez úsilí a dobré vůle obou stran rozpadají.

Ty první jsou dostředivé a přispívají k zachování celistvosti rodinného organismu. Ty druhé jsou odstředivé a také důležité, neboť brání patologickému uzavírání se společnosti, ve které rodina žije. Zdravé je neustálé vyvažování obou protichůdných sil.

Čím víc jedna převažuje, tím spíše jde o patologii, která v rodině tvoří symptomy vyžadující léčbu a zatěžuje zdravotnictví, psychologické i sociální služby.